

UPSALA SIMSÄLLSKAP 150 ÅR

Av EINAR KARSVIK

Ar 1787 kom till Uppsala en 16-årig yngling, en bondson från Nederkalix i Norrbotten, för att inskrivas vid akademien. Det var Jöns Svanberg, som sedan kom att tillhöra universitetet först som docent och från år 1811 som professor i matematik ända till 1841, då han, 70-årig, tog avsked. Under några års bortovaro från Uppsala var han Vetenskapsakademiens vice sekreterare och sedermera astronom och utförde under denna tid bland annat mycket noggranna gradmätningar i Lappland för bestämmande av jordens storlek och form. Efter avskedstagandet år 1841 ägnade han sig åt sitt prebendepastorat Alunda. Han dog år 1851 i Uppsala.

Även på ett annat område än det vetenskapliga gjorde Svanberg en insats, som bevarat hans namn till eftervärlden. Redan vid sin ankomst till Uppsala började han intressera sina studentkamrater för simkonsten och även meddela undervisning däri, vilket var något ganska märkligt vid denna tid. Simkonsten är förvisso uråldrig och känd även av primitiva folk. Under medeltiden gick emellertid denna konst till stor del förlorad bland de europeiska folken, och det dröjde långt in på sjuttonhundratalet innan simningen åter kom till heders. För Svanbergs del kan det tänkas, att hans ursprung från de trakter, där särskilt den finska befolkningen trofast vårdat en badkultur genom århundraden, kan ha bidragit till hans intresse för simningen. Det behöver dock ej vara så. En del litteratur angående bad och simning hade utgivits under 1600- och 1700-talen och denna var säkerligen ej obekant för Svanberg. Om man emellertid studerar dessa böcker, finner man, att de huvudsakligen behandla de teoretiska möjligheterna för människokroppens flytbarhet och förflyttning i vattnet, och att vederbörande

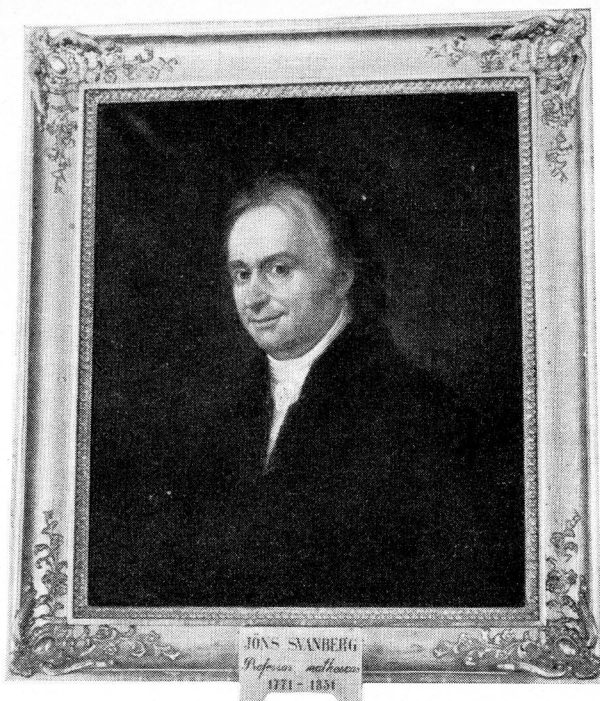

Bild 1. Professor JÖNS SVANBERG, 1771—1851, Upsala Simsällskaps grundare.
Efter porträtt tillhörigt Norrlands nation, Uppsala.

författare själva knappast i någon större grad behärskat simkonsten. Svanbergs och hans kamraters insats var, att de återförde simningen från det teoretiska planet till dess rätta element. År 1796 hade de kommit så långt, att de kunde arrangera en simpromotion, och från denna tidpunkt räknas uppkomsten av Upsala Simsällskap. Om denna promotion vet man ej så mycket, men enligt en uppgift i den första av Simsällskapets matriklar, utgiven år 1859 av sedermera läroverksadjunkten Knut Alfred Hellstén, tillgick den så, att Svanberg först bekransade sig själv och sedan tio av sina kamrater och elever. Simpromotionen blev alltså en efterbildning av den akademiska promotionen och denna karaktär har den alltjämt bibe-

hållit. Man måste antaga, att vissa simprov erfordrades för vederbörandes godkännande, men vari dessa bestodo, vet man ej. Det förmodas emellertid, att det gällde för promovendi att tillryggalägga ett visst antal famnar sträcksimning.

Svanberg lämnade samma år Uppsala för att i Stockholm tillträda sin befattning hos Vetenskapsakademien och detta förorsakade givetvis ett stort avbräck för det nyinstiftade sällskapet. Svanbergs kamrater fortsatte emellertid de glada övningarna vid badplatsen i Fyrisån, då belägen nedanför staden vid det så kallade Sandgrundet, där bäcken från Geijersdalen utmynnade, och år 1803 kom en annan norrlänning, Gabriel Marklin, till staden och övertog simundervisningen. År 1807 var han färdig att anordna en simpromotion och om denna vet man, att utom Marklin elva av hans elever blevo krönta med en av näckrosor och andra vattenväxter flätad krans.

En annan tid för sällskapet började under 1810-talet. Svanberg återkom, som redan nämnts, år 1811 till Uppsala som professor i matematik och en ung student Carl Gustaf Grahl, född år 1790 i Närke, fick hand om simundervisningen. Han kan räknas som Sveriges förste egentlige simlärare. Den första systematiskt bedrivna simundervisningen i vårt land meddelades av honom och för detta ändamål uppfann han den allt intill våra dagar använda singördeln, som av simläraren manövrerades med en lina eller en stång. Härigenom underlättades och effektiviserades undervisningen och tilloppet av elever ökade också betydligt. Grahl hann under ett par somrar med att undervisa mer än 300 ynglingar i simkonsten och erhöll därför av dem, då han ej ville mottaga någon ersättning för sin undervisning, en silverpokal med inskriften »Till C. G. Grahl för nit i simkonstens befordran av lärjungar i Upsala 1814». Grahl, som prästvigdes sagda år, lämnade därmed Uppsala och blev sedermera prost och kyrkoherde i Nora stads- och bergsförsamling. På våren 1814 utgav han som Simsällskapets sekreterare en liten skrift ställd till invånarna i Uppsala stad. I denna heter det:

»Mer än länge har den klagan blifvit förd, att Sveriges tal-

rika sjöar och strömmar borttrycka en oändelig mängd menniskor, och man har grundeligen bevist, att vattnet i våra dagar nästan årligen uppslukat mer än hundra menniskolif.

Invånare i Upsala Stad! Äfven mången af Eder, så högre som lägre, torde härvid erinra sig de smärtsammaste förluster. Knappt förbigår något år, som icke en eller flere här finna sin graf uti vattnet.

Nödens ur böljorna höjda rop och värnlöshet, anförvandters och vänners jemmer påkalla icke blott vårt medlidande; nej! de uppfordra all vår verksamhet, att, till mensklighetens, statens och vårt eget bästa, mota en förödelse, som det står i vår makt att förekomma.

Ej afvändes det onda med yttre medel och anstalter: dessa äro svaga värn, och sällan till hands vid den plötsligt påkommande faran.

Skall människans lif blifva oberoende af sjöfaror, så måste skyddsmedlet vara liksom införlifvadt med henne sjelf: hon måste äga den enkla, ofta inom få dagar inhämtade konsten att simma.

Simkonsten betager vattnet ej allenast dess förödande välde, utan förvandlar äfven detta Element till det mest välgörande medel till kroppens härdande och utveckling, till helsans bibehållande och lifvets förlängande.

Det gafs en tid då detta allmänt var erkänt. Det fordna Skandinaviens Ädlingar lärde ifrån barnaåren att förtroligt umgås med vattnet. I Simkonsten anställde de ofta bland fradgande böljor sina modiga kämpaspel.

Men dessa öfningar upphörde, styrkans tid försvann; Simkonsten, hvilken Regenter vanligen sjelfve innehade och lärde sina barn, började anses för låg, och så blef det allmänt att drunkna.

Först i senare tider, då veklighet och falsk förfining togo öfverhand, är det som Menniskoslägtets Vänner hafva kallat de utträngda Simöfningarna tillbaka, och de ypperste läkare betygat, att dessa vore det säkraste medel att hämma mångfalliga sjukdomar, som allt mer förbittra det menskliga lifvet.»

Han skildrar så den promotion, som förrättades av Jöns Svanberg år 1813 i ärkebiskopens och landshövdingens närvaro, då »tjugofem hurtiga Ynglingar sågos beherrska det Element, hvare sinom tusende andra förlora sansning och lif», och då de tilldelades »den medborgerliga Ekelöfskransen». Han meddelar även, att han denna sommar haft hjälp med undervisningen av Anders Fryxell, som hörde till de promoverade det året. Till slut säger han:

»Må Upsala Ytterligare genom sitt förtroende för Simkonsten blifva en föresyn i vårt Land, och, om möjligt vore, ingen blottställa sig för den krossande förebråelsen att ej i tid hafva förekommit sin eller de sinas ofärd.»

Efter år 1813 ha promotioner så gott som årligen förekommit och de simprov, som föreskrivits för erhållande av utmärkelserna, en eklövskrans för »skicklighet» — magistergraden — och en pillövskrans för »framsteg» — kandidatgraden — i simkonsten ha alltsedan dess blott föga förändrats.

Upsala Simsällskap har kommit att få betydelse långt utöver sin hemort därigenom att i Uppsala promoverade simmagistrar upprättat simskolor och grundat nya simsällskap på skilda håll. Så var förhållandet i Stockholm, där ovannämnde Fryxell, den berömde historieskrivaren, var initiativtagare, i Linköping, Lund, Göteborg, Norrköping, Jönköping, Visby, Västerås och andra städer. De ord, som C. G. Grahl skrev i sin lilla ovan citerade skrift att »Lejonet ej längre betydelselöst skulle resa sig öfver våra strömmar», visade sig vara profetiska. Det är rent förbluffande att se, hur många av Sveriges mest namnkunniga män i Uppsala lärt sig uppskatta simningen och promoverats här under sin studietid. Utom här tidigare nämnda kan av Svanbergs jämnåriga J. J. Hedrén, biskop i Linköping och astronomen Johan Bredman anföras. Av år 1814 promoverade kan nämnas Lars Johan Hjerta och August Myhrberg, den av Zackarias Topelius skildrade »Gossen från Brahestad», år 1816 kemisten Lars Fredrik Svanberg, en son till Jöns Svanberg, för att taga blott några få exempel.

Under de första årtiondena av 1800-talet, ända till år 1834

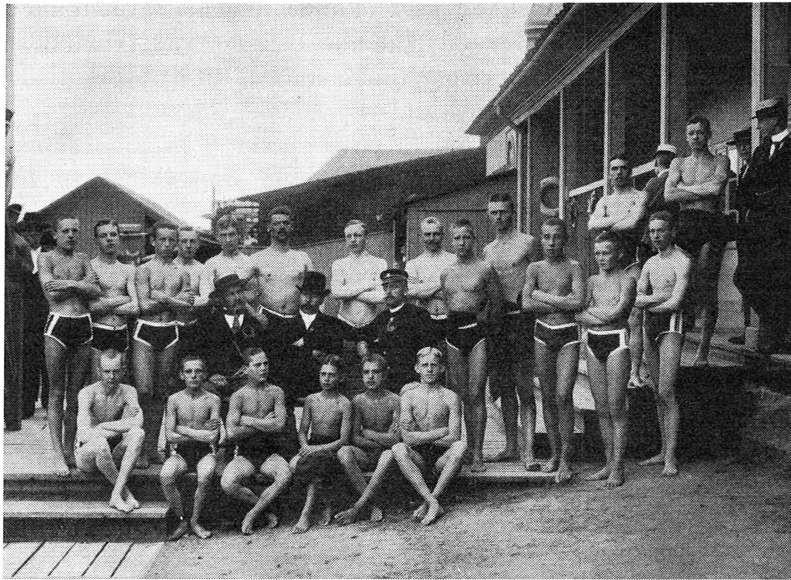

Bild 2. Simmagistrar vid simsällskapets promotion 1901. Från vänster till höger. Sittande: Patrik Karlsson, Axel Hedrén, Erik Ottander, Edgar Jansson, numera Löwå, Ernst Thunvall, Wesley Lindh. Stående: Karl Gustafsson, David Carlsson, Birger Jansson, Harald Carlsson, Hilmer Johansson, Erik Fogelquist, Arvid Ekstedt, Nils Nyström, Henning Gauffin, Gunnar Björklund, Rickard Karlsson, Carl Olsson, Emil Wistedt, Fritjof Nordlund, Gösta Söderberg. Sittande på soffan: Viktor Jonsson, Walfrid Eckman och simläraren Kullberg, Gävle.

ägde simundervisningen rum vid badplatsen söder om Uppsala. Till att börja med fick simläraren nöja sig med att sitta i en liten eka och därifrån hålla stängen med simgördeln. Brygga för simundervisningen iordningställdes först år 1815. Året därpå hade man fått låna ett par stånd, som begagnades till avklädningsrum och lämnade ett nödtorftigt skydd mot regn och blåst. Det är också mycket troligt, att ett lusthus, tillhörigt professor J. H. Schröder, som också hörde till de simintresserade skara, användes för samma ändamål och tillika kan anses som Simsällskapets första fasta samlingspunkt. Lusthuset låg då på en kulle i närheten av badplatsen. Det flyttades sedan till Östra Ågatan 9 och finnes nu på Hallunda

herrgård i Fittja socken. Den ökande ångbåtstrafiken blev emellertid besvärlig för de badande och simundervisningen flyttades till en plats norr om själva staden, till den så kallade Lerviken, just där det nuvarande Fyrisbadet ligger.

Promotionerna höllos naturligtvis ej vid dessa oansenliga badplatser utan i stadens centrum, vid uppdämningen av Fyrisån ovanför kvarnfallet. Under stor pomp och ståt, med kanonsalut och regementsmusik firades denna fest och stadens såväl akademiska som borgerliga värld deltog däri. Högtidligheten avslutades i allmänhet med en sexa å Östgöta nation, då belägen i Linnéträdgårdens orangeri. De promoverade voro i regel studenter.

År 1841 fick Uppsala sitt första ordentliga kallbadhus. Det var beläget vid Svartbäckstull, strax söder om nuvarande Haglundsbro vid Skolgatan. Badhuset, som flöt på tunnor mitt i ån, var ej stort, men badförhållandena blevo betydligt förbättrade och Simsällskapet förlade såväl sina övningar som promotioner hit. Varje höst bogserades badhuset upp en bit i ån och förtöjdes vid den ena stranden, men isen gick hårt åt det, så att det snart ej längre kunde användas. År 1854 hölls den sista promotionen i detta badhus. Under tiden hade den förändringen inträtt i sällskapet, att dess grundare och promotor dött (1851). Han efterträddes som promotor av den förut omnämnde professor Johan Bredman. Som denne var jämnårig med Svanberg och alltså i 80-årsåldern, förrättade han ej själv promotionerna utan hade ställföreträdare, 1852 professor Sigurd Ribbing och från och med 1853 Jöns Svanbergs son Lars Fredrik Svanberg, som efter Bredmans död 1859 blev sällskapets ordinarie promotor.

Ett badhusbolag hade bildats med uppgift att skaffa Uppsala ett nytt badhus. En tomt uppläts av staden ett stycke längre upp utmed ån än där det gamla badhuset var beläget. Det nya badhuset stod färdigt till badsäsongens början år 1857 och var en för sin tid storslagen anläggning, omgiven av en vacker plantering. Då detta badhus till största delen var byggt på land, visade det sig också betydligt mera motståndskraftigt och

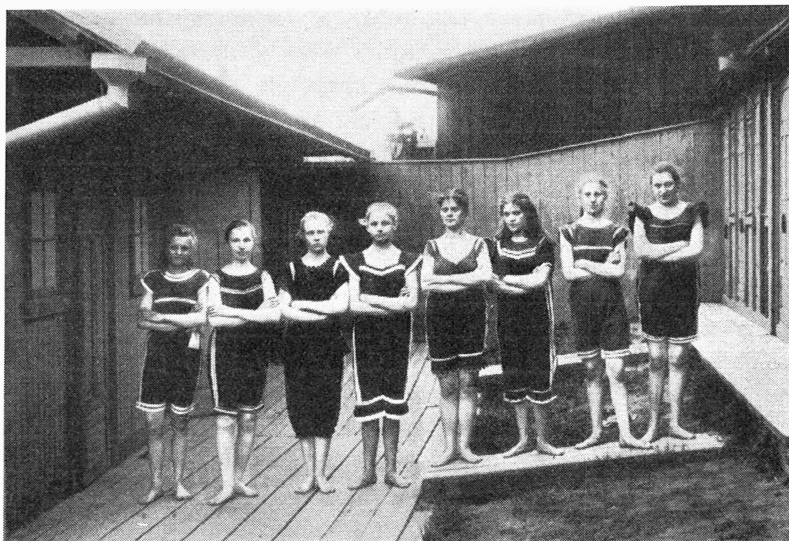

Bild 3. Kvinnliga simmagistrar vid promotionen 1901. Från vänster till höger: Gerda Ljunggren, Anna Danielsson, Aina Wallén, Siri Petersén, Elsa Nordling, Maria Berglind, Elin Bergmark, Maria Pettersson.

gjorde tjänst ända till år 1924. Vid den första promotionen i detta badhus kreerades också akademiadjunkten Gabriel Marklin till jubelmagister. I det nya badhuset utvecklade sig ett livligt simmarliv och särskilt badhusets goda trampoliner utnyttjades flitigt för simhopp. Redan i det första badhuset fick Uppsala ett simmarnamn, som gått till eftervärlden. Det var Lars Fredrik Isander, simmagister 1846 och sedermera lektor, som först utförde det efter honom uppkallade simhoppet, som nu vunnit internationellt burskap. Ett par årtionden senare, år 1865, blev Anders Fredrik Mollberg simmagister. Efter honom är Mollbergska hoppet uppkallat.

Året dessförinnan blev den unge studenten Otto Walfrid Eckman simmagister och två år senare simlärare, en befattning, som han med blott ett par års uppehåll kom att uppehålla i ej mindre än 33 år. Efter Lars Fredrik Svanbergs död år 1878 övertogs ledningen av professor Carl Yngve Sahlin, som

kvarstod som promotor till år 1894, då han som emeritus lämnade staden. Han efterträddes som promotor och ordförande i det nyorganiserade sällskapet av professor Frithiof Holmgren, som kvarstod till sin död år 1897.

Det sista halvsekle har fört med sig en kraftig utveckling av sällskapets verksamhet. Från att tidigare blott ha haft simundervisning på sitt program har simsällskapet nu även upptagit tävlingssimningen. Från år 1922 kom sällskapet också att utöva badhusverksamhet, då det gamla badhusbolaget likviderades och badhuset överläts på Simsällskapet. Då Uppsala stads kommunala badhus, Fyrisbadet, år 1925 stod färdigt, uppdrogs åt Simsällskapet att ombesörja driften, vilket uppdrag ännu kvarstår. Alltsedan år 1910, i ej mindre än 37 år, har Algot Roos varit sällskapets simlärare och därvid gjort en utomordentlig insats. Promotor under de senaste tjugo åren har varit överstelöjtnant Hjalmar Ekstedt.

Även till den kvinnliga ungdomen har simundervisning meddelats. Uppsala var emellertid ej här föregångaren. I Stockholm hade en promotion med kvinnliga promovendi anordnats redan år 1851, den första i Uppsala anordnades år 1858. Till att börja med förrättades dessa promotioner i all enkelhet och voro ej i förväg offentligen tillkännagivna. Först år 1886 fingo damerna promoveras samtidigt med herrarna. Bland simlärarinnorna märkes främst fru Emma Hellström, som anställdes år 1902 och kvarstod till år 1931, således i trettio år.

Uppsala Simsällskap kunde vid sitt 150-årsjubileum, som bland annat firades med promotion i Fyrisbadet och en bankett i Rikssalen på Uppsala slott den 25 augusti 1946, se tillbaka på ett och ett halvt sekels lyckosam utveckling. Dess grundare var en pionjär av stora mått, hans verk står ej blott som den äldsta simföreningen utan som den äldsta idrottsföreningen överhuvudtaget i modern tid i hela världen. Jämsides med alla andra idrottsföreningar, som tillkommit i en mäktig utveckling, har Uppsala Simsällskap fortfarande en stor uppgift att fylla på sitt område och söker också att fylla den efter bästa förmåga.